

University of Tehran Press

Social Capital Management

Home Page: <https://jscm.ut.ac.ir/>

Online ISSN: 2423-6233

Investigating the effects of social capital on the habitus of using online social networks in the context of street unrest

Bahram Nikbakhsh*

Department of Sociology, Payame Noor University, Tehran, Iran. E-mail: [nikbakhsh @pnu.ac.ir](mailto:nikbakhsh@pnu.ac.ir)

ARTICLE INFO

Article type:
Research Article

Article History:
Received May 02, 2024
Revised May 18, 2024
Accepted May 20, 2024
Published online December 11, 2024

Keywords:
social capital,
social networks
bridging social capital,
bonding social capital.

ABSTRACT

Part of people's daily life is online use of social networks. However, the use of these networks may go beyond a habit, leading to a habitual pattern of use that endangers one's well-being. This research has evaluated a theoretical model that four criteria of social capital, by mediating the variables, bonding (strong relationship) and bridging (weak relationship) social capital, in the role of habitual use of filtered online social networks in the context of street riots. look into it. This model was carried out using structural equations of partial least squares, which is modeled with targeted data collected in Iranian cities. The results of the research showed that interaction and confrontation is the most important driver for bonding and bridging social capital with online users. trust was statistically significant only for social capital connection. Unlike the bonding variable, bridging social capital does not have a significant relationship with the habitual behavior of using social networks. Shared values were not statistically significant for bridging and bonding social capital.

Cite this article: Nik bakhsh, B. (2025). Investigating the effects of social capital on the habitus of using online social networks in the context of street unrest. *Social Capital Management*. 11 (4), 389-404. <http://doi.org/10.22059/jscm.2024.375878.2503>

© The Author(s). **Publisher:** University of Tehran Press.
DOI: <http://doi.org/10.22059/jscm.2024.375878.2503>

تأثیر سرمایه اجتماعی بر عادت‌وارگی استفاده از شبکه‌های اجتماعی آنلاین در زمان ناآرامی‌های خیابانی

بهرام نیک‌بخش*

گروه جامعه‌شناسی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران، رایانامه: nikbakhsh@pnu.ac.ir

اطلاعات مقاله

چکیده

نوع مقاله:

پژوهشی

تاریخ‌های مقاله:

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۲/۱۳

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۰۲/۲۹

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۲/۳۱

تاریخ انتشار: ۱۴۰۳/۰۹/۲۱

کلیدواژه:

پل زدن سرمایه اجتماعی،

پیوند سرمایه اجتماعی،

سرمایه اجتماعی،

شبکه‌های اجتماعی،

عادت‌وارگی رفتاری.

استناد: نیک‌بخش، بهرام (۱۴۰۳). تأثیر سرمایه اجتماعی بر عادت‌وارگی استفاده از شبکه‌های اجتماعی آنلاین در زمان ناآرامی‌های خیابانی. مدیریت سرمایه اجتماعی،

۱۱ (۴) ۳۸۹-۴۰۴. <http://doi.org/10.22059/jscm.2024.375878.2503>

ناشر: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران.

© نویسندگان.

DOI: <http://doi.org/10.22059/jscm.2024.375878.2503>

مقدمه و بیان مسئله

یکی از ویژگی‌های مهم جوامع موفق در جهت نیل به توسعه اجتماعی میزان برخورداری از سرمایه اجتماعی است (نیک‌بخش، ۱۴۰۰: ۴۷۸). چون فناوری اطلاعات در ایجاد توسعه مؤثر است (تقوایی و همکاران، ۱۴۰۱). بیشتر اعضای که به شبکه اجتماعی مستقل (آفلاین) تعلق دارند بخشی از شبکه اجتماعی^۱ آنلاین (نظیر، واتساپ و اینستاگرام) نیز هستند. رمضان (۲۰۱۷) شواهدی را نشان داد که استفاده از فیس‌بوک ارتباطات بین پناهندگان سوری را تسهیل کرده بود. کیفیت و کمیت این روابط اجتماعی سرمایه اجتماعی فرد را تشکیل می‌دهد (Putnam, 1995: 68). شبکه اجتماعی عرصه‌ای پیچیده از روابط انسانی است که میان کنشگران اجتماعی ظهور پیدا کرده است (مشکینی و همکاران، ۱۴۰۱). چون فناوری‌های شبکه‌های اجتماعی می‌توانند منجر به تقویت سرمایه اجتماعی شوند (رمضان، ۲۰۱۷). در زمینه ویژگی‌های مثبت، سرمایه اجتماعی آنلاین می‌تواند نقش انگیزشی برای مشارکت اجتماعی داشته باشد (Warren et al., 2014: 294). از سوی دیگر، نیاز به تعاملات اجتماعی ممکن است کاربران را به سمت اعتیاد به استفاده از شبکه‌های اجتماعی ببرد که خود ممکن است تندرستی فرد را با توجه به استفاده گسترده از شبکه‌های اجتماعی به خطر بیندازد (Young et al., 2020: 46). در زمان ناآرامی‌های خیابانی سال ۱۴۰۱ در ایران، استفاده از شبکه‌های اجتماعی آنلاین به عنوان یک وسیله ارتباطی و اطلاع‌رسانی بسیار افزایش یافت. این شبکه‌ها به عنوان یک فضای مجازی برای انتقال اخبار، تحلیل‌ها، نظرات، و حتی تشویق به حضور در محل‌های خاص برای نشان دادن اعتراض و تظاهرات برای بسیاری از افراد مهم شد. با توجه به اهمیت سرمایه اجتماعی در تشکیل عادت‌ها و رفتارهای فردی، سؤال اصلی این است که آیا سرمایه اجتماعی فرد در شبکه‌های اجتماعی آنلاین می‌تواند بر عادت‌وارگی استفاده از این شبکه‌ها در زمان ناآرامی‌های خیابانی تأثیرگذار باشد یا خیر؟

استفاده از این شبکه‌های اجتماعی می‌تواند در دوره‌ای از ناآرامی‌های خیابانی به شدت افزایش یابد (Mou et al., 2013: 365). مثلاً طی دوره به اصطلاح «بهار عربی»، در سال‌های ۲۰۱۰ و ۲۰۱۱، کاربران توییتر و فیس‌بوک فعالیت زیادی در شبکه‌های اجتماعی داشتند (Karduni & Sauda, 2020). پیشینه علمی درباره پاسخ به این پرسش مطمئن نیست که آیا زمینه استفاده از شبکه‌های اجتماعی می‌تواند به عادت‌وارگی استفاده از شبکه‌های اجتماعی آنلاین منجر شود یا خیر (Li et al., 2017: 618). چون ارتباط بین سرمایه اجتماعی فرد و عادت‌وارگی رفتاری استفاده از شبکه‌های اجتماعی به ندرت بررسی شده است. بنابراین، سرمایه اجتماعی با میانجی‌گری پل زدن^۲ و پیوند^۳ در زمینه ناآرامی‌های خیابانی در این پژوهش به منابع ناچیز موجود کمک خواهد کرد و از این حیث دارای اهمیت پژوهشی است. پیوند سرمایه اجتماعی بین افرادی با قرابت شدید اتفاق می‌افتد (Putnam, 2000: 72). یافته‌های اعتمادی فرد و همکارانش (۱۴۰۰) نشان داد اعتماد اجتماعی به عنوان شیرازه سرمایه اجتماعی امری بنیادین در تداوم ارتباطات است. در این پژوهش، به شکلی ویژه، اهمیت و نقش روابط پیوند و پل زدن با عادت‌وارگی رفتاری استفاده از شبکه‌های اجتماعی ارزیابی شد. همچنین، به عنوان یک ضرورت، داده‌ها در زمان اعتراضات خیابانی ابتدای نیمه دوم سال ۱۴۰۱ در ایران جمع‌آوری و با استفاده از این داده‌ها مدل پژوهش ارزیابی شد. علاوه بر این، تأثیر غیر خطی بالقوه بین پیوند و پل زدن سرمایه اجتماعی با عادت‌وارگی رفتاری استفاده از شبکه‌های اجتماعی تحلیل شد.

نیاز به تعاملات اجتماعی ممکن است کاربران را به سمت اعتیاد به استفاده از شبکه‌های اجتماعی ببرد که در جای خود می‌تواند تندرستی فرد را به خطر اندازد (Young et al., 2020)؛ موضوعی که پژوهش حاضر در قالب «بررسی تأثیرات سرمایه اجتماعی بر عادت‌وارگی استفاده از شبکه‌های اجتماعی آنلاین در زمینه ناآرامی‌های خیابانی» مورد بررسی قرار داده است. بنابراین، مسئله تحقیق در این مطلب بررسی تأثیر سرمایه اجتماعی فرد در شبکه‌های اجتماعی آنلاین بر عادت‌وارگی استفاده از این شبکه‌ها در زمان ناآرامی‌های خیابانی سال ۱۴۰۱ در ایران است. به عبارت دیگر، تحقیق به بررسی این موضوع می‌پردازد که آیا افراد با سرمایه اجتماعی قوی‌تر در شبکه‌های اجتماعی آنلاین، به دلیل ارتباطات و روابط فعال‌تر، بیشتر به عادت‌وارگی استفاده از این شبکه‌ها در زمان ناآرامی‌ها پرداختند یا خیر. بدین ترتیب، به شکلی ویژه، تأثیر میانجی رفتار استفاده از شبکه‌های

1. SNS
2. bbridging
3. bonding

اجتماعی نسبت به روابط پیوند و پل زدن سرمایه اجتماعی ارزیابی شد. در این خصوص، داده‌ها در زمان اعتراضات خیابانی ابتدای نیمه دوم سال ۱۴۰۱ در ایران جمع‌آوری و با استفاده از این داده‌ها مدل پژوهش ارزیابی شد.

شبکه‌های اجتماعی عرصه‌ای پیچیده از روابط انسانی را بین کنشگران اجتماعی نشان می‌دهند. بنابراین، بررسی ساختارهایی که می‌تواند به «عادت‌وارگی رفتاری» استفاده از شبکه‌های اجتماعی طی دوران ناآرامی‌های خیابانی در نیمه دوم سال ۱۴۰۱ در ایران منجر شود، به عنوان یک مسئله اجتماعی، از اهمیت پژوهشی برخوردار است. هدف پژوهش حاضر این است که به شکل نوآورانه نقش سرمایه اجتماعی در عادت‌وارگی رفتاری استفاده از شبکه‌های اجتماعی طی دوران یادشده را تبیین و بررسی کند. در زمینه مسئله پژوهشی، می‌توان گفت فناوری‌های شبکه‌های اجتماعی می‌تواند به ارتقای روابط اجتماعی بین کاربران کمک کند که خود منجر به تقویت سرمایه اجتماعی خواهد شد. بر اساس مقدمه و بیان مسئله، به شکلی ویژه، تأثیر میانجی رفتار استفاده از شبکه‌های اجتماعی نسبت به روابط پیوند و پل زدن سرمایه اجتماعی ارزیابی شد. در این خصوص، داده‌ها در زمان اعتراضات خیابانی ابتدای نیمه دوم سال ۱۴۰۱ در ایران جمع‌آوری و با استفاده از این داده‌ها مدل پژوهش ارزیابی شد.

پیشینه پژوهش

ناآرامی‌های خیابانی و شبکه‌های اجتماعی

یافته‌های قبلی ناآرامی‌های خیابانی را به شبکه‌های اجتماعی مرتبط می‌کنند تا پیش‌بینی رویدادهای آتی ممکن شود. کورکماز^۱ و همکارانش (۲۰۱۶) مدلی طراحی کردند تا ناآرامی‌های خیابانی را بر اساس داده‌های شبکه‌های اجتماعی پیش‌بینی کنند. بانک توسعه آمریکا^۲ (۲۰۲۰) نابرابری را از دلایل اصلی اعتراض‌ها در سال‌های اخیر معرفی کردند. طی اعتراض‌های اخیر ایران، شبکه‌های اجتماعی آنلاین از ابتدای نیمه دوم سال ۱۴۰۱ محدود و سیاست فیلترینگ بر آن‌ها اعمال شد و اجازه دسترسی به شبکه‌های اجتماعی (از جمله اینستاگرام و واتس‌آپ) برای کاربران از اوایل مهرماه سال یادشده سلب شد؛ به گونه‌ای که گزارش‌های آماری خدمات ابری کلادفلر^۳ در دی‌ماه ۱۴۰۱ نشان از این دارد که ایران در صدر فهرست کشورهای دارای ترافیک اینترنتی قرار دارد. بنابراین کاربران محدودشده بعضاً از طریق نصب فیلترشکن یا پراکسی^۴ یا وی‌پی‌ان^۵ قادر به دسترسی به شبکه‌های اجتماعی آنلاین شدند.

تعامل (وجه ساختاری سرمایه اجتماعی)

این وجه ساختاری الگوهای روابط و تعاملات اجتماعی بین اعضای یک جامعه را نشان می‌دهد (Chang & Chuang, 2011: 14). در این زمینه، در پژوهش حاضر به تعاملات اجتماعی بین کاربران شبکه‌های اجتماعی اشاره شد. چون کیفیت و قدرت تعاملات اجتماعی عاملی اصلی برای میزان اشتراک‌گذاری اطلاعات در دنیای مجازی است (Lager et al., 2015: 91). در پژوهش متاتحلیل اسکوریک^۶ و همکارانش (۲۰۱۶) متوجه شدند شبکه‌های اجتماعی ارتباط مثبت با مشارکت شهروندی در دوره‌های ناآرامی‌های اجتماعی دارد. در همین زمینه، شاهی^۷ و همکارانش (۲۰۱۹) اعلام کردند از شبکه‌های اجتماعی در نقش منابعی برای اشتراک‌گذاری اطلاعات استفاده می‌شود. از نظر زولوتو^۸ و همکارانش (۲۰۲۲) پیوند سرمایه اجتماعی ارتباط معنادار با رفتار عادت‌وارگی استفاده دارد. همچنین نواح و همکارانش (۱۴۰۱) نشان دادند رابطه معکوس بین تأثیر سرمایه اجتماعی و تعاملات بر متغیر احساس نابرابری اجتماعی وجود دارد. هوانگ^۹ و همکارانش (۲۰۱۹) دریافتند طی دوره‌های ناآرامی خیابانی

1. Korcomuz
2. Inter-American Development Bank
3. Cloudflare
4. Proxy
5. VPN
6. Skoric
7. Shahi
8. Zolotov
9. Huang

افزایش تعاملات اجتماعی میان کاربران شبکه‌های اجتماعی منجر به افزایش پیوند و پل زدن سرمایه اجتماعی شده است (Zolotov et al., 2020: 7). در نتیجه:

- فرضیه ۱. تعاملات اجتماعی در میان کاربران شبکه‌های اجتماعی اثری مثبت بر پیوند سرمایه اجتماعی دارد.
فرضیه ۲. تعاملات اجتماعی در میان کاربران شبکه‌های اجتماعی اثری مثبت بر پل زدن سرمایه اجتماعی دارد.

مقابله‌به‌مثل و اعتماد (ابعاد رابطه‌ای سرمایه اجتماعی)

ابعاد رابطه‌ای سرمایه اجتماعی به ارزش‌های موجود در روابط شخصی، نظیر مقابله‌به‌مثل و اعتماد، برمی‌گردد (Chang & Chuang, 2011). مقابله‌به‌مثل به صورت احساس حمایت بین کاربران شبکه‌های اجتماعی عاملی اصلی در تقویت سرمایه اجتماعی است. مثلاً چيو^۱ و همکارانش (۲۰۰۶: ۱۸۱۱) نشان دادند مقابله‌به‌مثل باعث انگیزش رفتاری کاربران در فضای مجازی است. شاهی و همکارانش (۲۰۱۹) به شواهدی دست یافتند که نشان می‌داد افرادی که لایک برای پست‌های فیس‌بوک خود می‌گیرند ممکن است ادراکی از مقابله‌به‌مثل از سوی کاربران شبکه‌های اجتماعی خود دریافت کنند. از نظر زولوتو^۲ و همکارانش (۲۰۲۲) مقابله‌به‌مثل مهم‌ترین محرک برای پیوند و پل زدن سرمایه اجتماعی با کاربران آنلاین است. همچنین، یافته‌های عشایری و همکارانش (۱۴۰۱) نشان داد بین سرمایه اجتماعی و اعتماد اجتماعی رابطه معنادار وجود دارد. گیل دو زونینگ^۳ و همکارانش (۲۰۱۲) استدلال کردند مقابله‌به‌مثل در شبکه‌های اجتماعی می‌تواند مشارکت اجتماعی را تسهیل کند. به این ترتیب، پیوند و پل زدن سرمایه اجتماعی ارتقا می‌یابد. در نتیجه:

- فرضیه ۳. میزان احساس مقابله‌به‌مثل بین کاربران شبکه‌های اجتماعی تأثیر مثبت بر پیوند سرمایه اجتماعی دارد.
فرضیه ۴. میزان احساس مقابله‌به‌مثل بین کاربران شبکه‌های اجتماعی تأثیر مثبت بر پل زدن سرمایه اجتماعی دارد.
اعتماد عنصری حیاتی برای تعامل اجتماعی در میان کاربران شبکه‌های اجتماعی است (Krasnova et al., 2010: 118). چون بی‌اعتمادی موجب عدم اطمینان به آینده می‌شود (اعتمادی فرد و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۰۳). پژوهش‌های قبلی نشان داد اعتماد مستقیم به کیفیت سرمایه اجتماعی در زمینه‌های گوناگون مربوط است (Ahn, 2012: 102). به همین ترتیب، در زمینه بحران‌ها شاهی و همکارانش (۲۰۱۹) بیان کردند اطلاعاتی که توسط دوستان در شبکه‌های اجتماعی به اشتراک گذاشته می‌شود قابل اعتماد می‌شود. همچنین از نظر جوادی و همکارانش (۱۴۰۱) بین بی‌اعتمادی اجتماعی و مسئولیت‌پذیری (به عنوان یکی از ابعاد سرمایه اجتماعی) رابطه وجود دارد.

- همان‌طور که پیوند سرمایه اجتماعی با پل زدن سرمایه اجتماعی در اصل به لحاظ قدرت پیوند بین کاربران فرق دارد (Putnam, 2000)، میزان اعتماد ممکن است تأثیرگذاری بیشتری در میان کاربرانی با پیوندهای قوی‌تر داشته باشد. در نتیجه:
- فرضیه ۵. میزان اعتماد در میان کاربران شبکه‌های اجتماعی اثر مثبت بر پیوند سرمایه اجتماعی دارد.
فرضیه ۶. میزان اعتماد در میان کاربران شبکه‌های اجتماعی اثر معناداری بر پل زدن سرمایه اجتماعی ندارد.

ارزش‌های مشترک (وجه شناختی سرمایه اجتماعی)

وجه شناختی سرمایه اجتماعی تعداد کاربران شبکه‌های اجتماعی است که دارای ارزش‌های مشترک هستند (Lin & Lu, 2011: 569). همچنین مطابق یافته‌های صدرزاده و همکارانش (۱۴۰۰) توسعه ارزش‌های مشترک نقش اساسی در افزایش سرمایه اجتماعی دارد. در زمینه ناآرامی‌های خیابانی، میزان اشتراک‌گذاری نظرات از سوی کاربران شبکه‌های اجتماعی ممکن است پیوند سرمایه اجتماعی را افزایش دهد. در نتیجه:

- فرضیه ۷. ارزش‌های مشترک در میان کاربران شبکه‌های اجتماعی اثر مثبت بر پیوند سرمایه اجتماعی دارد.
فرضیه ۸. ارزش‌های مشترک میان کاربران شبکه‌های اجتماعی اثر معنادار بر پل زدن سرمایه اجتماعی ندارد.

1. Chiu

2. Zolotov

3. Gil de Zúñiga

پیوند و پل زدن سرمایه اجتماعی

پیوند و پل زدن سرمایه اجتماعی به نقطه قوت پیوندهای عاطفی اطلاق می‌شود که افراد در میان خود در شبکه‌های اجتماعی حفظ کرده‌اند. پیوند سرمایه اجتماعی (پیوندهای قوی) در جوامع همگن و بسته طبق شبکه‌های اعتماد رایج است (Mihaylov & Perkins, 2013: 68). پل زدن سرمایه اجتماعی (پیوندهای ضعیف) افراد را با پیشینه‌های گوناگون به هم مرتبط می‌کند (Phuai & Jin, 2011: 119). فاستر^۱ و همکارانش (۲۰۱۵) بیان کردند پیوند سرمایه اجتماعی را می‌توان به جامعه‌ای خاص مرتبط کرد؛ درحالی‌که پل زدن سرمایه اجتماعی روابط اجتماعی بیرون از جامعه را به رسمیت می‌شناسد. فوا و همکارانش (۲۰۱۷) متوجه شدند استفاده از فناوری‌های گوناگون شبکه‌های اجتماعی ممکن است به سطوح متفاوت پیوند و پل زدن بین کاربران شبکه‌های اجتماعی مربوط باشد (Hornig & Wu, 2020). همچنین، یافته‌های تحقیق یزدان‌شناس و همکارانش (۱۴۰۱) نشان داد استفاده از رسانه‌های اجتماعی تأثیر مثبت و معنادار بر سرمایه اجتماعی پیوندی دارد. پیوند و پل زدن سرمایه اجتماعی به قدرت پیوندهای احساسی مرتبطانند و فرض می‌شود در زمینه نآرامی‌های خیابانی پیوند سرمایه اجتماعی بر کاربران تأثیرگذار است. به همین ترتیب، پل زدن سرمایه اجتماعی باعث انگیزش کاربران خواهد شد. در این زمینه، این موضوع بررسی خواهد شد که آیا ابعاد سرمایه اجتماعی به شرایط استفاده بیشتر از شبکه‌های اجتماعی تحت شرایط نآرامی‌های خیابانی کمک خواهد کرد یا خیر. در نتیجه:

فرضیه ۹. پیوند سرمایه اجتماعی با عادت‌وارگی رفتاری استفاده از شبکه‌های اجتماعی ارتباط مثبت دارد.

فرضیه ۱۰. پل زدن سرمایه اجتماعی با عادت‌وارگی رفتاری استفاده از شبکه‌های اجتماعی ارتباط مثبت دارد.

عادت‌وارگی^۲: عادت‌وارگی یک مفهوم روان‌شناختی و اجتماعی است که به تکرار عملیات یا رفتارهای خاص توسط فرد با

توجه به شرایط محیطی و اجتماعی اطلاق می‌شود. این عادت‌ها ممکن است به صورت خودکار و بدون تفکر آگاهانه انجام و به مرور زمان به یک الگو یا روال ثابت تبدیل شوند. عادت‌وارگی می‌تواند در زمینه‌های مختلف زندگی فرد نمایان شود، از جمله استفاده از شبکه‌های اجتماعی آنلاین. این عادت ممکن است به دلیل فراهم بودن دسترسی آسان به این شبکه‌ها، تأثیرات محیطی و اجتماعی، فشار همسالان، تحولات فرهنگی، و ... شکل گیرد و در برخی موارد ممکن است منجر به وقوع پدیده‌های منفی، مانند افزایش نگرانی‌های روانی و کاهش تعاملات اجتماعی آنلاین، شود. بررسی عادت‌وارگی استفاده از شبکه‌های اجتماعی آنلاین در زمان نآرامی‌های خیابانی می‌تواند به نحوه تأثیرگذاری سرمایه اجتماعی و عوامل محیطی و برنامه‌های آموزشی بر این عادت‌وارگی، نقش فعالان مختلف در جامعه، و ... بپردازد و راهکارهای مناسب برای کاهش عوارض منفی آن ارائه دهد.

عادت‌وارگی، نوعی آمادگی عملی و آموختگی اجتماعی از نوع ذوق و سلیقه است که به کنشگر اجتماعی این امکان را می‌دهد که روح قواعد و دیگر امور حوزه خاص خود را درک کند تا منشأ اثر شود. اگر فضای اجتماعی را متشکل از سطوح مختلف در نظر بگیریم، هر سطح از این فضا دارای سطحی از عادت‌وارگی است که بر اثر شرایط اجتماعی مناسب با آن به وجود می‌آید. بنابراین، منظور از عادت‌وارگی مجموعه طرح‌واره‌هایی است که یک انسان در طول زندگی خود از ابتدای تولد بر اساس برخورد با محیط‌های مختلف کسب می‌کند. این طرح‌واره‌ها مانند ارتباطات اجتماعی و ذهنیات انسان است (Bourdieu, 2000: 20). در این زمینه باید گفت در هر یک از انسان‌ها عادت‌وارگی‌هایی وجود دارد که در طول زندگی انسان‌ها ساخته می‌شوند. زمانی که از انسان امروزین سخن می‌گوییم در هر یک از این انسان‌های امروزی انسان دیروز نیز وجود دارد. انسان دیروز همان عادت‌واره است که فرد در طول زندگی خود از محیط‌هایی که در آن زندگی کرده آموخته است. بنابراین، فضای حاکم بر محیطی که شخص در آن زندگی می‌کند بسیار مهم است. چون عادت‌واره‌ها تحت همان محیط ساخته شده‌اند (Bourdieu, 2000: 31).

عادت‌واره‌ها الگوهایی هستند برای طبقه‌بندی و تقسیم‌بندی بر اساس نگرش‌ها و سلیقه‌ها. همچنین عادت‌واره‌ها میان آنچه خوب است و آنچه بد است تفاوت می‌گذارند و هر شخص با توجه به سرمایه‌های اجتماعی خود می‌تواند در موقعیت یا سطحی خاص در فضای اجتماعی قرار گیرد که با دیگری متفاوت است و با توجه به آنکه هر موقعیت در فضای اجتماعی دارای عادت‌واره‌های خاص خودش است، پس، عادت‌واره‌ها هم مانند مواضع و موقعیت‌های اجتماعی که مولد آن هستند تفاوت یافته‌اند

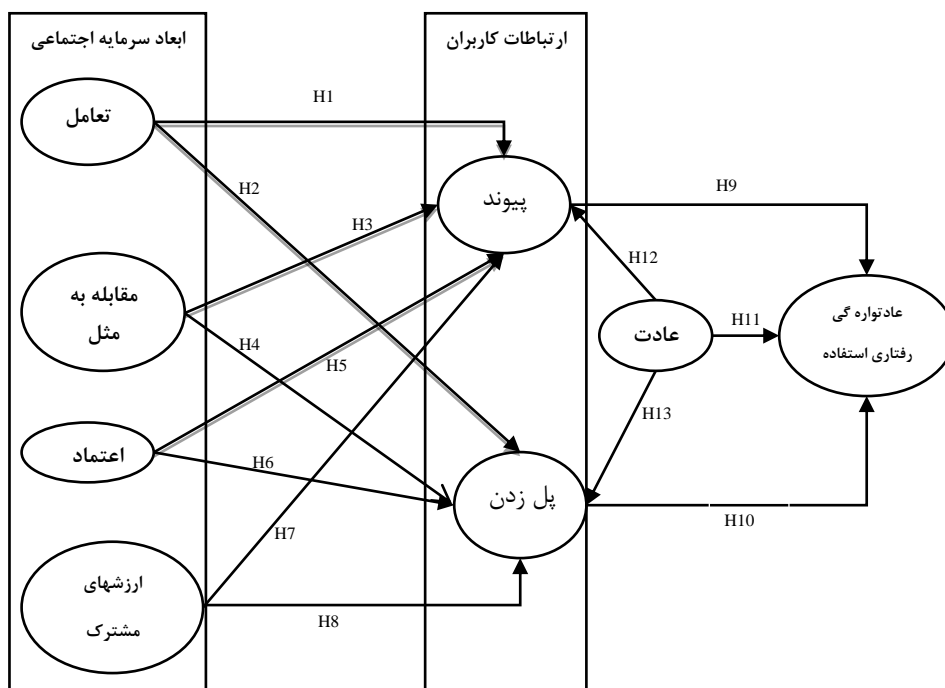
1. Foster
2. habitus

(Bourdieu, 2000: 35). تئوری کنشی که بوردیو در قالب مفهوم عادت‌واره مطرح می‌کند بر این اساس است که کنش‌ها مبتنی بر آمادگی و استعداد‌های کسب‌شده هستند، نه بر قصد انجام دادن آن.

عادت: محبوبیت شبکه‌های اجتماعی به بخشی از زندگی روزمره تقریباً سه میلیارد نفر در سراسر جهان افزایش یافته است (Statista, 2020). علاوه بر این، پژوهش‌های قبلی نشان داد رابطه بین عادت و رفتار استفاده از شبکه‌های اجتماعی قوی است (Hu et al., 2018: 338). حتی اگر این عادت تندرستی کاربران را به خطر نیندازد، ممکن است پیش‌شرطی برای ایجاد عادت‌وارگی رفتاری استفاده از شبکه‌های اجتماعی باشد. در نتیجه:

فرضیه ۱۱. عادت استفاده از شبکه‌های اجتماعی با استفاده الزام‌آور از شبکه‌های اجتماعی رابطه مثبت دارد. پژوهش‌های قبلی نشان دادند عادت اثری مثبت بر رفتار استفاده از شبکه‌های اجتماعی دارد (Hu et al., 2018: 344). در زمینه ناآرامی‌های اجتماعی کاربران ممکن است احساس نیاز قوی‌تری به تقویت پیوند و پل زدن سرمایه اجتماعی داشته باشند. در نتیجه، این نیاز ممکن است بسامد استفاده از شبکه‌های اجتماعی را بیشتر کند. بهرامی و همکارانش (۱۴۰۱) بیان کردند سواد رسانه‌ای می‌تواند عامل مؤثر جهت کاهش اعتیاد به اینترنت باشد. در نتیجه:

فرضیه ۱۲. عادت رابطه بین پیوند سرمایه اجتماعی و استفاده از شبکه‌های اجتماعی را تعدیل می‌کند.
فرضیه ۱۳. عادت رابطه بین پل زدن سرمایه اجتماعی و استفاده از شبکه‌های اجتماعی را تعدیل می‌کند.

شکل ۱. مدل پژوهش (Zolotov et al., 2022)

در مجموع ساختارهای نظری و روابط بین متغیرها مطابق شکل ۱ ترسیم شدند. همچنین مدل درج‌شده در شکل ۱ به بررسی ارتباط ابعاد سرمایه اجتماعی بر پیوند کاربران شبکه‌های اجتماعی برای تبیین عادت‌وارگی رفتاری استفاده از شبکه‌های اجتماعی پرداخته است.

روش و ابزار تحقیق

از اواخر شهریور ۱۴۰۱، کشور صحنه اعتراضات خیابانی بود. در این زمینه داده‌هایی مرتبط با این بستر جمع‌آوری شد. همه این رویدادها می‌تواند سناریویی از هزاران کاربر در حال ایجاد محتوا در شبکه‌های اجتماعی ایجاد کند که بازه آن از ترغیب سیاسی (Gil et al., 2018: 331) تا اخبار جعلی درباره تجمعات و همچنین ارسال ویدئوهای بلادرنگ از محل تظاهرات باشد. در این

زمینه، داده‌ها از بین کاربران فعال شبکه اجتماعی اینستاگرام ساکن در شهرهای ایران به عنوان جامعه هدف جمع‌آوری شد، بنابراین، جامعه آماری این پژوهش همه کاربران فعال شبکه اجتماعی اینستاگرام واقع در سنین ۲۰ تا ۵۵ سال بود که نمونه آماری با استفاده از ابزار پرسشنامه ساختارمند با روش نیمه‌تصادفی، نیمه‌هدفمند، یا قضاوتی استفاده شد. بدین گونه که ابتدا با روش تصادفی ساده تعداد ۱۱۸۰ نفر کاربر فعال در صفحات علمی و اجتماعی شبکه اجتماعی اینستاگرام انتخاب و سپس با روش هدفمند برای این تعداد در بخش دایرکت ۱ اینستاگرام توضیحات لازم ارائه و از آنان پرسیده شد آیا تمایل به همکاری در گردآوری داده‌ها دارند یا خیر؟

از تعداد کل ۱۱۸۰ نفر، تعداد ۴۸۵ نفر پاسخ مثبت دادند. در نهایت پس از جمع‌آوری اطلاعات سنی، محل سکونت، و مقیم بودن آنان در ایران تعداد ۳۹۸ نفر به عنوان جمعیت هدف (سنین ۲۰ تا ۵۵ سال) انتخاب شدند و پرسشنامه‌ها از طریق ایمیل یا ارسال الکترونیکی لینک پرسشنامه (بر حسب انتخاب و معرفی کانال ارتباطی از سوی پاسخگویان) برای آنان ارسال شد. پس از ارسال پرسشنامه، تعداد ۶۴ نفر از کاربران به سؤالات پرسشنامه اصلاً پاسخ ندادند و در نهایت ۳۳۴ نفر در پاسخگویی به سؤالات همکاری لازم و جامع را ارائه کردند که تجزیه و تحلیل داده‌ها به صورت توصیفی و استنباطی بر این اساس صورت گرفت. اولین بخش پرسشنامه مقدمه‌ای بود که زمینه ناآرامی‌های خیابانی را تبیین می‌کرد. بخش دوم پرسشنامه گویه‌هایی از ساختارهای مدل پژوهش بود (جدول ۱).

جدول ۱. ابزار سنجش

منبع	گویه‌ها	ساختار (اختصار)
هو و همکاران، (۲۰۱۸)	عادت دارم از رسانه‌های اجتماعی استفاده کنم. استفاده از رسانه‌های اجتماعی برای من به صورت خودکار درآمده است. استفاده از رسانه‌های اجتماعی برای من طبیعی است.	عادت
چارلتون و دانفورت، (۲۰۰۷)	زندگی اجتماعی‌ام به خاطر تعامل با رسانه‌های اجتماعی آسیب دیده است. استفاده از رسانه‌های اجتماعی با سایر فعالیت‌ها تداخل دارد. وقتی از رسانه‌های اجتماعی استفاده نمی‌کنم، اغلب احساس آشفتگی می‌کنم. تلاش‌های ناموفقی برای کاهش زمان استفاده از رسانه‌های اجتماعی داشته‌ام.	عادت‌وارگی رفتاری استفاده
چانگ و چوانگ، (۲۰۱۱)	ارتباطات اجتماعی نزدیک با برخی اعضا در رسانه‌های اجتماعی دارم. زمان زیادی صرف تعامل با برخی اعضا در رسانه‌های اجتماعی می‌کنم. به طور مکرر با برخی اعضا در رسانه‌های اجتماعی ارتباط دارم. با برخی اعضا در رسانه‌های اجتماعی ارتباط شخصی دارم.	تعامل
	کاربران رسانه‌های اجتماعی از سایرین سود نخواهند برد، حتی وقتی که فرصتش برسد. کاربران رسانه‌های اجتماعی به شکلی سازگار رفتار می‌کنند. کاربران رسانه‌های اجتماعی در تعامل با یکدیگر معتمد هستند. کمک به یکدیگر در رسانه‌های اجتماعی منصفانه است.	اعتماد
	می‌دانم که کاربران دیگر در رسانه‌های اجتماعی‌ام به من کمک خواهند کرد. بنابراین، کمک به سایر اعضا منصفانه خواهد بود. باور دارم که کاربران رسانه‌های اجتماعی من در صورت نیاز به من کمک خواهند کرد.	مقابله‌به‌مثل
لین و لو، (۲۰۱۱)	تصور می‌کنم رسانه‌های اجتماعی اطلاعاتی فراهم خواهند کرد که ارزش‌های من را منعکس می‌کنند. با آنچه در رسانه‌های اجتماعی مهم تلقی می‌شوند توافق دارم. فعالیت‌های رسانه‌های اجتماعی من هم‌سو با ارزش‌های شخصی‌ام هستند.	ارزش‌های مشترک
جین، (۲۰۱۵)	شانس شناخت کسانی را داشتم که به سازمانی تعلق داشتند که من هم به واسطه رسانه‌های اجتماعی به آن تعلق دارم. شانس شناخت کسانی را داشتم که در جامعه‌ای زندگی می‌کنند که من هم در آن زندگی می‌کنم. شانس آشنایی با کسانی را به واسطه رسانه‌های اجتماعی داشتم که باورهای یکسان یا منافع مشترک با آن‌ها دارم.	پیوند اجتماعی
جین، (۲۰۱۵)	شانس آشنایی با کسانی را با استفاده از رسانه‌های اجتماعی داشتم که در مناطقی دور از من زندگی می‌کنند. شانس آشنایی با کسانی را با استفاده از رسانه‌های اجتماعی داشتم که پیشینه اقتصادی متفاوتی داشتند. شانس آشنایی با کسانی را با استفاده از رسانه‌های اجتماعی داشتم که پیشینه متفاوتی داشتند.	پل زدن اجتماعی

تجزیه و تحلیل داده‌ها

در این پژوهش از مدل‌سازی معادلات ساختاری استفاده شد. در ابتدا معیار عامل تورم واریانس ۱ در سطح ساختار آزمایش شد که نشان می‌دهد این مقادیر باید کمتر از ۳/۳ باشد (Kock, 2017: 7). بیشترین مقدار تورم واریانس در مدل ۲/۹ است. در نتیجه، مدل سوگیری رایج ندارد. سازگاری داخلی، روایی افتراقی، و پایایی ساختار ارزیابی شد. آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی ۲ بیشتر از آستانه ۰/۷ است که سازگاری داخلی مناسب را نشان می‌دهد. روایی متقارن با میانگین واریانس استخراجی ۳ و بارهای بیرونی ارزیابی شد. همه نمرات و بار عاملی گویه‌ها به ترتیب بالاتر از آستانه ۰/۵ و ۰/۷ بود. جدول ۲ مقادیر ارزیابی کیفیت مدل را نشان می‌دهد. روایی افتراقی با معیار فورنل - لارکر و مونوتریت ۴ که می‌گوید ریشه مجذور میانگین واریانس استخراجی باید بیشتر از همبستگی‌اش با هر ساختار دیگر باشد (Fornell et al., 1981: 42) بررسی شد. همچنین، نسبت مونوتریت همبستگی‌ها ۵۵ در مقدار زیر ۰/۹ روایی افتراقی مناسب را نشان می‌دهد (جدول ۲ و ۳).

جدول ۲. پایایی و روایی ساختار

AVE	EV ₁	CR	CA	انحراف استاندارد	میانگین	ساختار
۰/۷۸۳	۲/۳۱	۰/۹۸۵	۰/۷۸۹	۱/۳۲	۲/۲۵	عادت‌واره رفتاری
۰/۶۹۸	۱/۱۲	۰/۹۶۳	۰/۷۴۱	۱/۴۱	۲/۳۲	پیوند
۰/۸۴۱	۲/۱۶	۰/۹۳۲	۰/۸۱۱	۱/۶۸	۳/۱۴	پل زدن
۰/۷۴۱۱	۲/۱۲	۰/۸۴۵	۰/۷۹۵	۱/۴۸	۴/۱۶	عادت
۰/۶۴۵	۱/۳۲	۰/۸۷۹	۰/۸۱۰	۱/۳۶	۲/۴۳	تعامل
۰/۷۱۲	۲/۰۴	۰/۸۳۹	۰/۸۶۹	۱/۴۵	۲/۷۵	مقابله‌به‌مثل
۰/۶۳۱	۳/۱۳	۰/۸۴۳	۰/۷۵۸	۱/۳۶	۴/۶۵	اعتماد
۰/۷۴۸	۱/۱۷	۰/۸۷۹	۰/۷۶۹	۱/۶۹	۳/۴۳	ارزش‌های مشترک

مدل ساختاری با استفاده از تکنیک خودراه‌انداز با چندین تکرار برآورد شد. مدل ساختاری سطوحی از معناداری ضرایب مسیر را با استفاده از معیار مقدار p نشان داد. در نتیجه شش فرضیه تأیید شد (فرضیات ۱، ۲، ۳، ۴، ۵، ۱۰) و هفت فرضیه رد شد (فرضیات ۶، ۷، ۸، ۹، ۱۱، ۱۲، ۱۳). ضریب تعیین (R²) قدرت پیش‌بین مدل را نشان می‌دهد. این مدل ۶۹/۹ درصد عادت‌وارگی رفتاری استفاده از شبکه‌های اجتماعی و ۷۲/۹ درصد مقوله پیوند سرمایه اجتماعی را تبیین می‌کند که به صورت داشتن قدرت پیش‌بین قوی شرح داده شد.

علاوه بر این، تأثیر درجه دوم پیوند و پل زدن سرمایه اجتماعی بر عادت‌وارگی رفتاری استفاده از شبکه‌های اجتماعی ارزیابی شد. پل زدن تأثیرات درجه دوم معناداری بر عادت‌وارگی رفتاری استفاده از شبکه‌های اجتماعی داشت. همچنین پیوند به لحاظ آماری اثر درجه دوم معنادار بر عادت‌وارگی رفتاری استفاده از شبکه‌های اجتماعی نداشت (۰/۳۱۷). نقطه قوت اثر درجه دوم با میانگین مجذور (f²) ارزیابی شد که به ما می‌گوید چقدر اثر درجه دوم پیوند به تبیین متغیر پنهان درونی کمک می‌کند. شکل ۲ مقادیر منتج از ضریب‌های مسیر را ترسیم می‌کند. تأثیرات غیر مستقیم ابعاد سرمایه اجتماعی بر عادت‌وارگی رفتاری استفاده از شبکه‌های اجتماعی مورد آزمایش قرار گرفت. نتایج نشان داد فقط مقادیر تعامل و مقابله‌به‌مثل اثر معنادار آماری بر عادت‌وارگی رفتاری استفاده از شبکه‌های اجتماعی دارند که پیوند و پل زدن متغیرهای واسط این سطح از تأثیرات است (جدول ۴).

1. VIF
2. CR
3. AVE
4. Heterotrait-Monotrait ratio of correlations
5. HTMT
6. eigenvalue

یافته‌های پژوهش

امروزه، در دوره‌های ناآرامی‌های خیابانی به شکلی گسترده از شبکه‌های اجتماعی استفاده می‌شود. افراد از شبکه‌های اجتماعی برای برقراری ارتباط میان خودشان استفاده می‌کنند تا اعتراضات را هماهنگ کنند (Freedom House, 2022). نتایج این پژوهش شواهدی فراهم می‌کند که نشان می‌دهد همه ابعاد سرمایه اجتماعی (تعامل، مقابله‌به‌مثل، اعتماد، ارزش‌های مشترک) اثر معنادار به لحاظ آماری بر پیوند و سرمایه اجتماعی ندارند. تعامل در میان کاربران شبکه‌های اجتماعی هم برای پیوند هم برای پل زدن معنادار بود.

جدول ۳. معیار فورنل- لارکر و مونوتونیت (مقادیر در قطر ریشه مجذور AVE هستند)

ارزش‌های مشترک	اعتماد	مقابله‌به‌مثل	تعامل	عادت	اتصال	پیوند	عادت‌واره رفتاری	ساختار
							۰/۸۲۱	عادت‌واره رفتاری
						۰/۸۷۴	۰/۶۲۱	پیوند
					۰/۷۸۹	۰/۴۵۱	۰/۴۵۱	پل زدن
				۰/۹۴۱	۰/۴۱۵	۰/۶۴۵	۰/۳۵۴	عادت
			۰/۸۶۱	۰/۳۶۹	۰/۶۵۴	۰/۷۴۱	۰/۴۵۸	تعامل
		۰/۷۵۶	۰/۴۵۸	۰/۴۱۸	۰/۳۶۸	۰/۶۴۵	۰/۶۱۴	مقابله‌به‌مثل
	۰/۸۱۹	۰/۴۲۳	۰/۶۴۵	۰/۴۱۸	۰/۶۴۵	۰/۳۵۴	۰/۳۶۹	اعتماد
۰/۹۰۱	۰/۳۴۵	۰/۳۶۴	۰/۳۴۹	۰/۷۱۴	۰/۵۱۲	۰/۴۵۲	۰/۴۳۹	ارزش‌های مشترک

مقابله‌به‌مثل، وجه دوم سرمایه اجتماعی ارزیابی شده در این پژوهش، ارتباط معنادار آماری مشابه برای هر دو موضوع پیوند و پل زدن سرمایه اجتماعی دارد. در نگاه اول، ممکن است گفته شود در زمینه ناآرامی‌های خیابانی متغیر مقابله‌به‌مثل در واقع بین پیوند (ارتباطات قوی) و پل زدن (ارتباطات ضعیف) در میان کاربران شبکه‌های اجتماعی تمایز قائل نمی‌شود. با این حال، مقابله‌به‌مثل اثر غیر مستقیم بر عادت‌وارگی رفتاری استفاده از شبکه‌های اجتماعی فقط به واسطه پل زدن و نه پیوند دارد. نتایج در این پژوهش در مقابل نتایج بررسی‌های قبلی، نظیر تحقیقات کالینز و همکارانش (۲۰۱۴) و پرکینز و همکارانش (۲۰۰۲)، قرار دارد.

منابع قبلی در زمینه فضای مجازی در ارتباط با اثر اعتماد، وجه ربطی سوم درباره رفتار استفاده کاربران، در ارتباط با پل زدن سرمایه اجتماعی جامعیت ندارند. در این زمینه، برخلاف یافته‌های پژوهش، نارانتجو- زولوتوف و همکارانش (۲۰۱۹) متوجه شدند اعتماد برای مشارکت آنلاین شهروندان در پلتفرم‌های الکترونیک معنادار نیست.

همچنین مطابق جدول ۴، آزمون سوبل روشی برای سنجش معناداری اثر متغیر میانجی در آمار است. چنانچه مقدار آماره آزمون با آزمون سوبل از مقدار بحرانی ۹۶/۱ بیشتر باشد اثر میانجی معنادار است. آزمون سوبل رویکرد حاصل ضرب ضرایب، روش دلتا، یا رویکرد نظریه نرمال هم نامیده شده است. این آزمون برای استنباط در مورد ضریب اثر غیر مستقیم a بر همان نظریه استنباط مورد استفاده برای اثر مستقیم مبتنی است. به طور کلی در آزمون سوبل می‌توان از تخمین نرمال برای بررسی معناداری رابطه استفاده کرد. در این زمینه چون همه آماره آزمون (به جز مسیرهای ۳ و ۵ و ۸) با آزمون سوبل از مقدار بحرانی ۹۶/۱ بیشتر است، اثر میانجی معنادار است.

میانگین مجموع مربعات خطا (RMSE) یک نوع خطا در داده‌کاوی و رگرسیون است. بنابراین خلاصه پیش‌بینی نمودار ۲ و خروجی مدل با استفاده از دستور PLS- Predict نشان می‌دهد عادت‌وارگی رفتاری استفاده از شبکه‌های اجتماعی بر حسب دو بعد میانجی پیوند و پل زدن سرمایه اجتماعی مورد مطالعه (۰/۵۱۸) و سرمایه اجتماعی بر حسب چهار بعد تعامل، مقابله‌به‌مثل، اعتماد، و ارزش‌های مشترک (۰/۵۳۳) کمترین فاصله را دارند و مقادیر پیش‌بینی از واقعیت در هر دو متغیر بیان شده بر حسب جدول ۵ به ترتیب برابر با ۰/۶۶۹ و ۰/۶۴۸ مطابق با دستورالعمل Q2-PREDICT به شکل مناسب است.

جدول ۴. تأثیر غیر مستقیم خاص متغیرها

ردیف	مسیرها	اثر غیر مستقیم	مقدار آزمون سوبل ^۱	مقدار p
۱	اعتماد - < پیوند - < عادت‌وارگی رفتاری استفاده از شبکه‌های اجتماعی	۰/۰۰۵	۲/۵۸۱	۰/۸۲۴
۲	تعامل - < پل زدن - < عادت‌وارگی رفتاری استفاده از شبکه‌های اجتماعی	۰/۰۰۰	۱/۹۷۴	۰/۸۸۴
۳	ارزش‌های مشترک - < پیوند - < عادت‌وارگی رفتاری استفاده از شبکه‌های اجتماعی	۰/۰۷۴	۱/۳۲۱	۰/۰۴۱
۴	ارزش‌های مشترک - < پل زدن - < عادت‌وارگی رفتاری استفاده از شبکه‌های اجتماعی	۰/۰۰۴	۲/۷۴۱	۰/۷۷۹
۵	اعتماد - < پل زدن - < عادت‌وارگی رفتاری استفاده از شبکه‌های اجتماعی	۰/۰۶۱	۰/۹۸۷	۰/۴۲۱
۶	تعامل - < پیوند - < عادت‌وارگی رفتاری استفاده از شبکه‌های اجتماعی	۰/۰۲۱	۲/۶۵۴	۰/۱۸۵
۷	مقابله‌به‌مثل - < پل زدن - < عادت‌وارگی رفتاری استفاده از شبکه‌های اجتماعی	۰/۰۰۰	۳/۰۰۱	۰/۸۴۲
۸	مقابله‌به‌مثل - < پیوند - < عادت‌وارگی رفتاری استفاده از شبکه‌های اجتماعی	۰/۰۶۷	۱/۰۱۲	۰/۳۷۱

جدول ۵. خلاصه پیش‌بینی دو متغیر اصلی عادت‌واره‌های رفتاری و ابعاد سرمایه اجتماعی

نام متغیر	RMSE	MAE	Q2-PREDICT
عادت‌وارگی رفتاری	۰/۵۱۸	۰/۳۷۳	۰/۶۶۹
ابعاد سرمایه اجتماعی	۰/۵۳۳	۰/۳۴۴	۰/۶۴۸

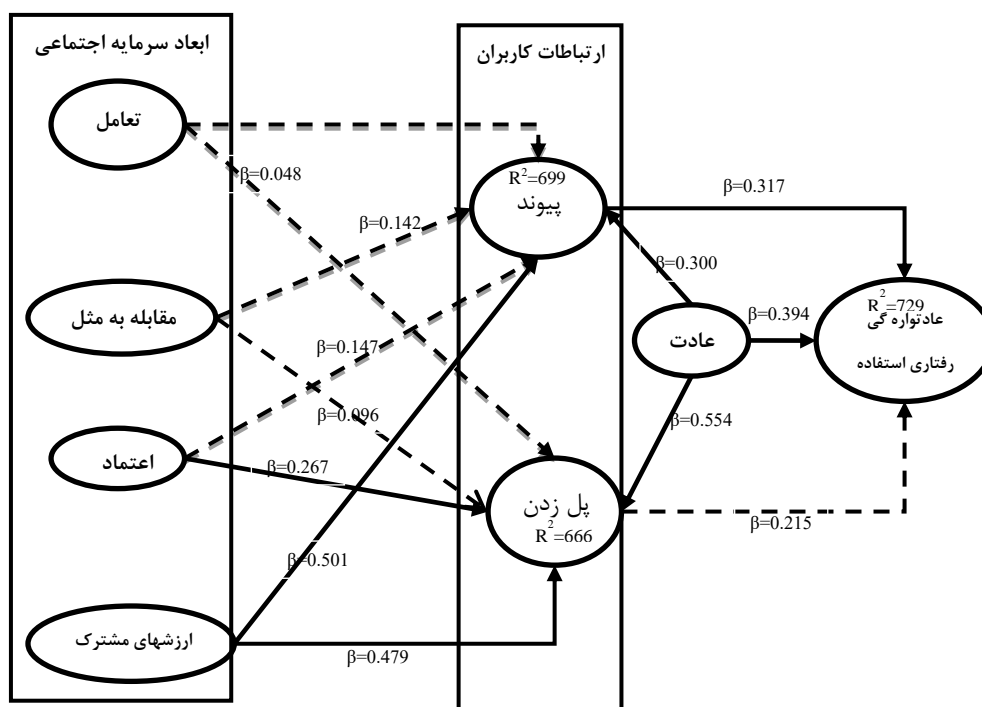
در همین زمینه، پژوهش نشان داد اعتماد برای پیوند سرمایه اجتماعی در محیط‌های آنلاین معنادار است؛ همان‌طور که پل زدن برای عادت‌وارگی رفتاری استفاده از شبکه‌های اجتماعی معنادار است. در این خصوص، چن و همکارانش (۲۰۲۱) متوجه شدند اعتماد بر اشتراک‌گذاری نظریات درباره عادت‌وارگی رفتاری استفاده از شبکه‌های اجتماعی تأثیرگذار نیست (برخلاف یافته‌های پژوهش). از سوی دیگر، فوا و همکارانش (۲۰۱۷) هم‌سو با نتایج تحقیق متوجه شدند اعتماد به شکلی معنادار بر پیوند سرمایه اجتماعی تأثیرگذار است. به همین ترتیب، لین و لو (۲۰۱۱) شواهدی را نشان دادند که اعتماد به فضای مجازی ارتباط مثبت با کیفیت اشتراک‌گذاری اطلاعات در فضای مجازی دارد.

ارزش‌های مشترک در میان کاربران وجه چهارم سرمایه اجتماعی ارزیابی شد و مشخص شد که به لحاظ آماری برای پیوند و پل زدن سرمایه اجتماعی معنادار نیست. این یافته‌ها نشان داد در زمینه ناآرامی‌های خیابانی کاربران شبکه‌های اجتماعی به نظرات و دیدگاه‌های کاربرانی که احساس نزدیکی بیشتری با آن‌ها دارند نسبت به نظرات کاربرانی که فقط رابطه‌ای مبهم با آن‌ها دارند توجه یکسانی دارند. در دوره‌های ناآرامی‌های خیابانی پیش‌بینی می‌شود کاربران شبکه‌های اجتماعی بیشتر تمایل دارند به دنبال اطلاعات روز باشند و این اطلاعات را برای حمایت از دیدگاه‌های سایرین به اشتراک بگذارند. افراد فقط به تقویت پیوند با کاربران شبکه‌های اجتماعی، که از قبل نزدیک‌تر بوده‌اند، نمی‌پردازند؛ بلکه به دنبال اشتراک‌گذاری ارزش‌های مشترک با کسانی که پیوندهای احساسی ضعیفی با آن‌ها دارند نیز می‌پردازند (Busso & Messina, 2020). این یافته در مقابل نتایج (Jia et al., 2018: 992) قرار دارد که گزارش دادند ارزش‌های مشترک تأثیرات مثبت بر اشتراک‌گذاری اطلاعات و نیت استفاده از شبکه‌های اجتماعی دارند.

ارزش‌های مشترک اثر غیر مستقیم بر عادت‌وارگی رفتاری استفاده از شبکه‌های اجتماعی به واسطه پل زدن سرمایه اجتماعی دارند؛ یعنی ارزش‌های مشترک ممکن است بر عادت‌وارگی رفتاری استفاده از شبکه‌های اجتماعی به صورت غیر مستقیم تأثیرگذار باشند. این یافته‌ها هم‌سو با یافته‌های پژوهش‌های دیگر است که نشان می‌دهند ارزش‌های مشترک ارتباط مثبت با نگرش به اشتراک‌گذاری و نیت اشتراک‌گذاری در متغیر پل زدن سرمایه اجتماعی دارند (Chow & Chan, 2008).

هم‌سو با نظریات زولوتو و همکارانش (۲۰۲۲) عادت اثری مثبت و معنادار بر رفتار استفاده الزام‌آور از شبکه‌های اجتماعی ندارد. همان‌طور که منابع نشان می‌دهند، تحت شرایط خاص، از جمله ناآرامی خیابانی، برخی افراد ممکن است پا را فراتر از الگوهای استفاده از شبکه‌های اجتماعی از روی عادت بگذارند و رفتارهای استفاده الزام‌آور از شبکه‌های اجتماعی داشته باشند

(Caplan, 2010; Seo & Ray, 2019). علاوه بر این، عادت میانجی رابطه بین پل زدن سرمایه اجتماعی و رفتار استفاده الزام آور از شبکه های اجتماعی نیست. این موضوع می تواند نشان دهد که فقط برای مقادیر بالا، برای عادت، رابطه بین پل زدن و رفتار استفاده الزام آور از شبکه های اجتماعی به لحاظ آماری معنادار و مثبت می شود. درحالی که در مقادیر کم، برای عادت، این رابطه بین پل زدن سرمایه اجتماعی و رفتار استفاده الزام آور از شبکه های اجتماعی معنادار نیست (شکل ۲).

شکل ۲. مدل برآوردی (مسیرهای غیر معنادار با خطوط توپر نشان داده شده اند)

نتیجه و پیشنهاد

در این پژوهش، ابتدا، به بررسی ساختارهایی پرداخته شد که می تواند منجر به «عادت وارگی رفتاری» استفاده از شبکه های اجتماعی شود. در این زمینه به شکل نوآورانه ای به نظریه سرمایه اجتماعی توجه شد تا عادت وارگی رفتاری استفاده از شبکه های اجتماعی را در زمینه ناآرامی های خیابانی تبیین کند. یافته ها نشان داد تعامل و مقابله به مثل مهم ترین ابعاد سرمایه اجتماعی برای «پل زدن» سرمایه اجتماعی هستند. در نتیجه، کاربران ناشناس یا با پیوند ضعیف به احتمال زیاد مبتلا به «عادت وارگی رفتاری» استفاده از شبکه های اجتماعی می شوند. این یافته ها بینشی نوآورانه برای اهمیت و نقش سرمایه اجتماعی و انواع آن در استفاده از شبکه های اجتماعی در دوران ناآرامی های خیابانی فراهم کرد. شهروندان، در دوره های ناآرامی های خیابانی به شکلی گسترده از شبکه های اجتماعی (از طریق انواع فیلترشکن) استفاده کردند تا دریافت اخبار و برقراری ارتباطات اجتماعی را تسهیل و اعتراضات خیابانی را رصد و هماهنگ کنند. مطابق با یافته های پژوهش، ارتباطات و تعامل در میان کاربران شبکه های اجتماعی برای متغیرهای «پیوند» و «پل زدن» هم سو با این هماهنگی ها وجود داشته است؛ به خصوص اینکه در بستر شبکه های اجتماعی میان کاربران با پیوندهای احساسی قوی تر تعامل و هماهنگی های لازم برای این گونه تجمعات خیابانی نمود بیشتری داشت. همچنین، مشخص شد شکل گیری ذهنیت «مقابله به مثل» در برخورد های خیابانی بر عادت وارگی رفتاری استفاده از شبکه های اجتماعی در دوران ناآرامی های خیابانی دارای اثربخشی لازم بوده است. در این خصوص معلوم شد «اعتماد» و «تعامل» بین شهروندان (پیوند سرمایه اجتماعی) در این گونه هماهنگی ها برای تجمعات خیابانی مؤثر بوده و عادت وارگی رفتاری استفاده از شبکه های اجتماعی را تقویت کرده است.

در زمان ناآرامی‌های خیابانی، کاربران شبکه‌های اجتماعی صرف‌نظر از نظرات و دیدگاه‌های سایر کاربران با آنان در ارتباط و تعامل بوده‌اند. در این دوران، پیش‌بینی می‌شود کاربران شبکه‌های اجتماعی بیشتر تمایل دارند به دنبال اطلاعات جدید و لحظه‌ای باشند و این اطلاعات را برای کسب حمایت از دیدگاه‌های سایرین (برخلاف سلاقی و دیدگاه آنان) به اشتراک بگذارند. در این زمینه مشخص شد افراد فقط به تقویت پیوند و ارتباط با کاربران شبکه‌های اجتماعی که از قبل با آن‌ها آشنایی داشته‌اند نمی‌پردازند، بلکه به دنبال اشتراک‌گذاری ارزش‌های مشترک حتی با کسانی که پیوندهای احساسی ضعیفی با آن‌ها دارند نیز هستند. بنابراین می‌توان گفت داشتن هدف و ارزش‌های مشترک بر اشتراک‌گذاری اطلاعات در شبکه‌های اجتماعی دارای عنصری اثربخش است. چون «پل زدن سرمایه اجتماعی» قوی‌ترین پیش‌بین برای عادت‌وارگی رفتاری استفاده از شبکه‌های اجتماعی است.

پژوهش حاضر یکی از محدود پژوهش‌هایی است که با نوآوری به عادت‌وارگی رفتاری استفاده از شبکه‌های اجتماعی در کشور ایران پرداخته است و این موضوع، خود، به دیدگاه جایگزین درباره مسئله کلی‌تر عادت‌وارگی رفتاری استفاده از شبکه‌های اجتماعی کمک می‌کند. اگرچه این پژوهش ممکن است در بخش توسعه نظری نقش داشته است، برخی از محدودیت‌ها وجود دارد که می‌تواند منجر به پیشنهادهایی برای پژوهش‌های آتی شوند. اول، مفهوم‌سازی و سنجش عادت‌وارگی رفتاری استفاده از شبکه‌های اجتماعی هنوز در مراحل ابتدایی پژوهش قرار دارند. بنابراین، بر اساس یافته‌های پژوهش پیشنهاد می‌شود مقیاس‌ها و تعریف‌های گوناگون استفاده‌شده در پژوهش حاضر بر عادت‌وارگی رفتاری استفاده از شبکه‌های اجتماعی به صورت، علی- زمانی اجرا شود تا چگونگی ارتباطات کاربران بر حسب ابعاد سرمایه اجتماعی در دوران ناآرامی‌های خیابانی و دوران پس‌انآرامی مورد مقایسه قرار گیرد. مطابق با یافته‌های پژوهش، شکل‌گیری ذهنیت مقابله‌به‌مثل بر عادت‌وارگی رفتاری استفاده از شبکه‌های اجتماعی در دوران ناآرامی‌های خیابانی در این‌گونه هماهنگی‌ها برای تجمعات خیابانی مؤثر بوده است. بنابراین پیشنهاد می‌شود نقش سرمایه اجتماعی در شکل‌گیری رفتارهای مقابله‌به‌مثل گونه بین مردم و ساختار سیاسی حکومت مورد مطالعه تاریخی و گذشته‌نگر قرار گیرد.

تحت شرایط خاص، از جمله ناآرامی‌های خیابانی، الگوهای استفاده از شبکه‌های اجتماعی ممکن است در بین کاربران دچار تغییر شود و رفتارهای استفاده الزام‌آور از شبکه‌های اجتماعی به خاطر رصد کردن لحظه‌ای رویدادهای سیاسی را تقویت کند. چون، مطابق با یافته‌های پژوهش، عادت به شبکه‌های اجتماعی رابطه معنادار بین پل زدن و رفتار استفاده الزام‌آور از شبکه‌های اجتماعی داشته است. در این زمینه پیشنهاد می‌شود در تحقیقات آتی عدم ارتباط بین پیوند زدن و رفتار الزام‌آور از شبکه‌های اجتماعی در دوران ناآرامی‌های خیابانی مورد تحلیل و مذاقه قرار گیرد که چرا تعامل و مقابله‌به‌مثل مهم‌ترین ابعاد سرمایه اجتماعی برای پل زدن و نه پیوند زدن سرمایه اجتماعی هستند. طی ناآرامی‌های خیابانی، رسانه‌های جمعی می‌توانند بر سرمایه اجتماعی تأثیرگذار باشند. با این حال، جمع‌آوری داده‌ها درباره این عوامل با محدودیت‌هایی مواجه است. علاوه بر این، داده‌ها درباره فعالیت‌های آنلاین و بازخورد آن‌ها بر شبکه‌های اجتماعی آنلاین دارای اطمینان نیست. بنابراین، پیشنهاد می‌شود داده‌هایی از منابع گوناگون در پژوهش‌های آتی جمع‌آوری شود تا تطبیق فعالیت‌های آنلاین و آفلاین و تأثیراتش بر ابعاد سرمایه اجتماعی را بررسی کند. همچنین، این مدل با استفاده از نمونه‌گیری هدفمند از کشور در زمینه ناآرامی‌های خیابانی ارزیابی شد. این حقیقت می‌تواند تعمیم‌پذیری نتایج درباره تأثیرات علی محرک‌های ارزیابی‌شده در مدل پژوهش را محدود کند. بنابراین پژوهش‌های آتی می‌توانند نمونه‌ای طولی از پاسخ‌دهندگان را جمع‌آوری کنند که دارای شمولیت فرهنگی در مدل پژوهش هستند.

نتایج پژوهش درباره تأثیرات سرمایه اجتماعی بر عادت‌وارگی استفاده از شبکه‌های اجتماعی در زمان ناآرامی‌های خیابانی ایران ۱۴۰۱ می‌تواند در چندین نهاد و ارگان مختلف کاربرد داشته باشد. برخی از این نهادها و ارگان‌ها عبارت‌اند از:

دولت و سازمان‌های مربوط به امور اجتماعی و فرهنگی. نتایج پژوهش می‌تواند به دولت و سازمان‌های مربوط به امور اجتماعی و فرهنگی کمک کند تا سیاست‌ها و برنامه‌های خود را برای تقویت سرمایه اجتماعی و کاهش عادت‌وارگی استفاده از شبکه‌های اجتماعی در زمان ناآرامی‌ها بهبود بخشند.

سازمان‌های مربوط به رسانه‌ها و فضای مجازی. نتایج پژوهش می‌تواند به سازمان‌های مربوط به رسانه‌ها و فضای مجازی کمک کند تا برنامه‌ها و استراتژی‌های مناسب برای تأثیرگذاری مثبت و سازنده بر رفتار کاربران در شبکه‌های اجتماعی در مواقع ناآرامی را طراحی کنند.

محققان و دانشگاه‌ها. نتایج پژوهش می‌تواند به محققان و دانشگاه‌ها کمک کند تا در زمینه تأثیرات سرمایه اجتماعی و عادت‌وارگی استفاده از شبکه‌های اجتماعی در شرایط ناآرامی تحقیقات بیشتری انجام دهند و دانش علمی را گسترش دهند.

جوامع محلی و فعالان اجتماعی. نتایج پژوهش می‌تواند به جوامع محلی و فعالان اجتماعی کمک کند تا برنامه‌های آموزشی و آگاهی‌بخشی مناسب را برای تقویت سرمایه اجتماعی در جامعه خود طراحی و اجرا کنند.

با توجه به اینکه موضوع پژوهش در حوزه اجتماعی است و پتانسیل تأثیرگذاری گسترده در جوامع مختلف را دارد، نتایج آن می‌تواند به صورت گسترده در سطح جامعه مورد استفاده قرار گیرد. بنابراین، نتایج پژوهش می‌تواند به عنوان مبنا و راهنمایی برای تدوین سیاست‌ها و برنامه‌ها و فعالیت‌های مختلف در جامعه استفاده شود. همچنین، می‌تواند به مسئولان و تصمیم‌گیران کمک کند تا تصمیمات بهتری برای ارتقای سرمایه اجتماعی و کاهش عادت‌وارگی استفاده از شبکه‌های اجتماعی در شرایط ناآرامی‌ها اتخاذ کنند. از طرف دیگر، این نتایج می‌تواند به افراد عادی نیز کمک کند تا آگاهی بیشتری در خصوص تأثیرات سرمایه اجتماعی و عادت‌های مخرب در استفاده از شبکه‌های اجتماعی پیدا کنند و رفتار خود را تغییر دهند. همچنین، نتایج این پژوهش می‌تواند به عنوان یک منبع ارزشمند برای تحقیقات آینده، سیاست‌گذاری‌ها، برنامه‌ریزی‌ها، و آموزش‌های مرتبط با ارتقای سرمایه اجتماعی و کاهش عادت‌وارگی استفاده از شبکه‌های اجتماعی در مواقع ناآرامی‌های خیابانی استفاده شود.

طی ناآرامی‌های خیابانی، رسانه‌های جمعی می‌توانند بر سرمایه اجتماعی تأثیرگذار باشند. با این حال، جمع‌آوری داده‌ها درباره این عوامل با محدودیت‌هایی مواجه است. علاوه بر این، داده‌ها درباره فعالیت‌های آنلاین و بازخورد آن‌ها بر شبکه‌های اجتماعی آنلاین دارای اطمینان نیست. بنابراین، پیشنهاد می‌شود داده‌هایی از منابع گوناگون در پژوهش‌های آتی جمع‌آوری شود تا تطبیق فعالیت‌های آنلاین و آفلاین و تأثیراتش بر ابعاد سرمایه اجتماعی بررسی شود. همچنین، این مدل با استفاده از نمونه‌گیری در دسترس از کشور در زمینه ناآرامی‌های خیابانی ارزیابی شد. این حقیقت می‌تواند تعمیم‌پذیری نتایج درباره تأثیرات علی محرک‌های ارزیابی‌شده در مدل پژوهش را محدود کند. بنابراین پژوهش‌های آتی می‌توانند نمونه‌ای طولی از پاسخ‌دهندگان را جمع‌آوری کنند که دارای شمولیت فرهنگی در مدل پژوهش هستند.

بدین ترتیب پیشنهادهای پژوهشی عبارت است از:

بررسی تأثیر انواع سرمایه اجتماعی (مانند سرمایه اجتماعی سرزندگی، سرمایه اجتماعی اعتماد، سرمایه اجتماعی شبکه‌ای) بر عادت‌وارگی استفاده از شبکه‌های اجتماعی آنلاین در زمان ناآرامی‌های خیابانی؛

مقایسه تأثیر سرمایه اجتماعی بر عادت‌وارگی استفاده از شبکه‌های اجتماعی آنلاین بین جوانان مختلف در مواقع ناآرامی خیابانی (مثلاً بین دختران و پسران، بین جوانان شهری و روستایی)؛

بررسی رابطه بین سطح سرمایه اجتماعی و نوع فعالیت‌های انجام‌شده در شبکه‌های اجتماعی آنلاین در زمان ناآرامی‌های خیابانی (مثلاً آیا افزایش سرمایه اجتماعی منجر به افزایش فعالیت‌های مثبت یا منفی در شبکه‌های اجتماعی می‌شود)؛

بررسی نقش عوامل محیطی مانند فشار همسالان، تحولات اجتماعی و فرهنگی، وضعیت اقتصادی، و ... در رابطه بین سرمایه اجتماعی و عادت‌وارگی استفاده از شبکه‌های اجتماعی آنلاین در زمان ناآرامی‌های خیابانی؛

بررسی تأثیر برنامه‌های آموزشی و پروژه‌های اجتماعی بر تقویت سرمایه اجتماعی جوانان و کاهش عادت‌وارگی استفاده از شبکه‌های اجتماعی آنلاین در زمان ناآرامی‌های خیابانی.

منابع

- اعتمادی‌فرد، سید مهدی؛ اسلامی، سید مهرداد و حسینی، غزاله (۱۴۰۰). بحران اعتماد اجتماعی در سیالیت شبکه‌های اجتماعی؛ بررسی اعتماد اجتماعی از خلال واکنش افراد در توئیتر به برجام. *بررسی مسائل اجتماعی ایران*، ۱۲(۱)، ۱۰۳ - ۱۳۵.
- بهرامی، فرشته؛ سعدی‌پور، اسماعیل و نصراللهی، اکبر (۱۴۰۱). تدوین و اعتباریابی برنامه آموزشی سواد رسانه‌ای و تعیین اثربخشی آن بر کاهش اعتیاد به اینترنت و بهبود کیفیت زندگی نوجوانان شهر کرج. *مطالعات میان‌فرهنگی*، ۱۷(۵۰)، ۴۱ - ۷۲.
- تقوایی، مسعود و اکبری، محمود (۱۳۸۹). به‌کارگیری فناوری اطلاعات و ارتباطات در عرصه‌های آموزشی و پژوهشی. *جامعه‌شناسی کاربردی*، ۲(۲۱)، ۱۹ - ۳۴.
- جوادی، مریم؛ شیانی، ملیحه؛ محسنی تبریزی، علی‌رضا و ودیعه، ساسان (۱۴۰۱). بررسی رابطه میان بی‌اعتمادی اجتماعی و مسئولیت‌گریزی شهروندی. *جامعه‌شناسی ایران*، ۲۳(۱)، ۱۴۷ - ۱۷۰.
- نواح، عبدالرضا؛ بوداقتی، علی و سعدی، ناهید (۱۴۰۱). مطالعه جامعه‌شناختی تأثیر سرمایه اجتماعی و کیفیت خدمات آموزشی بر احساس نابرابری اجتماعی (مطالعه موردی: دانش‌آموزان دوره متوسطه دوم شهرستان ایذه). *جامعه‌شناسی کاربردی*، ۳۳(۲)، ۱ - ۲۲.
- نیک‌بخش، بهرام (۱۴۰۰). مدل‌یابی عوامل ساخت سرمایه اجتماعی قبل و بعد از فراگیری بیماری کووید-۱۹ با تأکید بر عامل قومیت در استان خوزستان. *مدیریت سرمایه اجتماعی*، ۸(۳)، ۴۷۷ - ۵۰۰.
- یزدان‌شناس، مهدی و مهرابی کوشکی، فرزانه (۱۴۰۱). نقش سرمایه اجتماعی سازمانی در اثرگذاری استفاده از رسانه‌های اجتماعی در کار بر التزام شغلی و هویت‌یابی سازمانی. *مدیریت سرمایه اجتماعی*، ۹(۲)، ۲۶۱ - ۲۸۲.
- Ahn, J. (2012). Teenagers' experiences with social network sites: relationships to bridging and bonding social capital. *Inf. Soc.*, 28(2), 99-109.
- Bahrami, F., Saadipour, I., & Nasrollahi, A. (2022). Developing and validating the media literacy educational program and determining its effectiveness on reducing Internet addiction and improving the quality of life of Karaj teenagers. *Scientific Quarterly of Intercultural Studies*, 17(50), 41-72. (in Persian)
- Bolino, M., Turnley, W., & Bloodgood, J. (2002). Citizenship behavior and the creation of social capital in organizations. *Acad. Manag. Rev.* 27(4), 505-522.
- Busso, M. & Messina, J. (2020). The Inequality Crisis: Latin America and the Caribbean at the Crossroads. Inter-American Development Bank.
- Caplan, S. (2010). Theory and measurement of generalized problematic Internet use: a two-step approach. *Comput. Hum. Behav.* 26(5), 1089-1097.
- Chang, H. & Chuang, S. (2011). Social capital and individual motivations on knowledge sharing: participant involvement as a moderator. *Inf. Manag.* 48(1), 9-18.
- Chiu, C., Hsu, M., & Wang, E. (2006). Understanding knowledge sharing in virtual communities: an integration of social capital and social cognitive theories. *Decis. Support Syst.* 42(3), 1872-1888.
- Chow, W. & Chan, L. (2008). Social network, social trust and shared goals in organizational knowledge sharing. *Inf. Manag.* 45(7), 458-465.
- Coleman, J. (1988). Social capital in the creation of human capital.
- Ellison, N., Steinfield, C., & Lampe, C. (2007). The benefits of Facebook "friends:" social capital and college students' use of online social network sites. *J. Computer-Mediated Commun.* 12(4), 1143-1168.
- Fornell, C. & Larcker, D. (1981). Evaluating structural equation models with unobservable variables and measurement error. *J. Market. Res.* 18(1), 39-50.
- Foster, K., Pitner, R., Freedman, D., Bell, B., & Shaw, T. (2015). Spatial dimensions of social capital. *City Community*, 14(4), 392-409.
- Freedom, H. (2022). Freedom on the Net 2020 - Ecuador from. <https://freedomhouse.org/country/ecuador/freedom-net/2020>. (Accessed 28 March 2022).
- Gil de Zúñiga, H., Jung, N., & Valenzuela, S. (2012). Social media use for news and individuals' social capital, civic engagement and political participation. *J. Computer-Mediated Commun.* 17(3), 319-336.
- Guo, J. & Chen, H. (2022). How does political engagement on social media impact psychological well-being? Examining the mediating role of social capital and perceived social support. *Comput. Hum. Behav.* 107248.
- Heidari, E., Salimi, G., & Mehrvarz, M. (2020). The Influence of Online Social Networks and Online Social Capital on Constructing a New Graduate Students' Professional Identity. *Interactive Learning Environments*.
- Hu, T., Stafford, T., & Kettinger, W. (2018). Formation and effect of social media usage habit. *J. Comput. Inf. Syst.* 58(4), 334-343.
- Huang, J., Zhao, L., & Hu, C. (2019). The mechanism through which members with reconstructed identities become satisfied with a social network community: a contingency model. *Inf. Manag.* 56(7), 103-144.

- Jia, L., Hall, D., Yan, Z., Liu, J., & Byrd, T. (2018). The impact of relationship between IT staff and users on employee outcomes of IT users. *Inf. Technol. People*, 31(5), 986–1007.
- Karduni, A. & Sauda, E. (2020). Anatomy of a protest: spatial information, social media, and urban space. *Soc. Media Soc.*, 6(1).
- Katz, E., Blumler, T., & Gurevitch, M. (1973). Uses and gratifications research. *Publ. Opin. Q.*, 37(4), 509–523.
- Kock, N. (2017). Common method bias in PLS-SEM: a full collinearity assessment approach. *Int. J., e-Collaboration*, 11(4), 1–10.
- Korkmaz, G., Cadena, J., Kuhlman, C., Marathe, A., Vullikanti, A., & Ramakrishnan, N. (2016). Multi-source models for civil unrest forecasting. *Soc. Netw. Anal. Min.*, 6(1), 1–25.
- Krasnova, H., Spiekermann, S., Koroleva, K., & Hildebrand, T. (2010). Online social networks: why we disclose. *J. Inf. Technol.*, 25(2), 109–125.
- Lager, D., Van Hoven, B., & Huigen, P. (2015). Understanding older adults' social capital in place: obstacles to and opportunities for social contacts in the neighbourhood. *Geoforum*, 59 (February), 87–97.
- Li, Q., Guo, X., & Bai, X. (2017). Weekdays or weekends: exploring the impacts of microblog posting patterns on gratification and addiction. *Inf. Manag.*, 54(5), 613–624.
- Lieberman, A. & Schroeder, J. (2020). Two social lives: how differences between online and offline interaction influence social outcomes. *Curr. Opin. Psychol.*, 31, 16–21.
- Lin, K. & Lu, H. (2011). Intention to continue using Facebook fan pages from the perspective of social capital theory. *Cyberpsychol., Behav. Soc. Netw.* 14(10), 565–570.
- Meshkini, Q., Ahmadi, A., & Marjani, S. (2020). Social networks (Telegram) as a public domain. *Cultural Studies and Communication*, 67(18). (in Persian)
- Mou, Y., Atkin, D., Fu, H., Lin, C., & Lau, T. (2013). The influence of online forum and SNS use on online political discussion in China: assessing "spirals of trust. *TelematicsInf*, 359–369.
- Nahapiet, J. & Ghoshal, S. (1998). Social capital, intellectual capital, and the organizational advantage. *Acad. Manag. Rev.* 23(2), 242–266.
- Nawah, A., Budaghi, A., & Saadi, N. (2020). Sociological study of the effect of social capital and the quality of educational services on the feeling of social inequality, case study: students of the second secondary school of Izeh city. *Applied Sociology*, 33(2), 1-22. (in Persian)
- Nikbakhsh, B. (2021). Modeling the factors of building social capital before and after the spread of the covid-19 disease with an emphasis on the ethnicity factor in Khuzestan province. *Scientific Journal "Social Capital Management"*, 8(3), 477-500. (in Persian)
- Phuahi, J., Jin, S., Kim, J., & Jay, (2017). Uses and gratifications of social networking sites for bridging and bonding social capital: a comparison of Facebook, Twitter, Instagram, and Snapchat. *Comput. Hum. Behav.*, 72, 115–122.
- Putnam, R. (1995). Bowling alone: America's declining social capital. *J. Democracy*, 6, 65–78.
- Putnam, R. (2000). *Bowling Alone: the Collapse and Revival of American Community*. Simon & Schuster. New York, USA.
- Ramazan, R. (2017). Questioning the role of Facebook in maintaining Syrian social capital during the Syrian crisis. *Heliyon*, 3(12), 483-498.
- Sadrzadeh, M., Bayat, M., & Khorazian, M. (2020). Investigating how to use values and develop common values to increase the social capital of influential people (case study: influencers in the social network Instagram. *Scientific journal "Social Capital Management"*, 8(1), 151-179. (in Persian)
- Seo, D., Ray, S., (2019), Habit and addiction in the use of social networking sites: Their nature, antecedents, and consequences, *Computers in Human Behavior*, Volume 99, 2019, Pages 109-125, ISSN 0747-5632, <https://doi.org/10.1016/j.chb.2019.05.018>.
- Skoric, M., Zhu, Q., Goh, D., Pang, N., (2016). Social media and citizen engagement: a meta-analytic review. *New Media Soc.* 18 (9), pp. 1817–1839.
- Soror, A., Steelman, Z.R., Turel, O., (2022). Exhaustion and dependency: a habituationsensitization perspective on the duality of habit in social media use. *Inf. Technol. People* 35 (1), pp. 67–95.
- Statista, (2020). Number of Social Network Users Worldwide from 2010 to 2023 from. <https://www.statista.com/statistics/278414/number-of-worldwide-social-network-users/>. (Accessed 14 June 2020).
- Wang, Z., McNally, R., Lenihan, H., (2018). The role of social capital and culture on social decision-making constraints: a multilevel investigation. *Eur. Manag. J.* 37 (2), pp.222–232.
- Warren, A., Sulaiman, A., Jaafar, N., (2014). Social media effects on fostering online civic engagement and building citizen trust and trust in institutions. *Govern. Inf. Q.* 31 (2), pp. 291–301.
- Young, L., Kolubinski, D.C., Frings, D., (2020). Attachment style moderates the relationship between social media use and user mental health and wellbeing. *Heliyon* 6 (6), pp.40-56.
- Zolotov M., Albert, Lascano, J. (2022), Exploring the effects of social capital on the compulsive use of online social networks in civil unrest contexts, *Heliyon*, 8(1), pp.1-10.